

Інформаційне й правове забезпечення експертизи операцій, пов'язаних із ухиленням від сплати податкових платежів

Одарка Чабанюк

кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії товарознавчих та економічних досліджень, Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування, Львівський торговельно-економічний університет Міністерства освіти і науки України, м. Львів, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0884-3515>, e-mail: odarka.Indise@ukr.net

Наталія Лобода

кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку, аналізу і контролю, Львівський національний університет ім. Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3522-8139>, e-mail: loboda.lviv@gmail.com

Установлено, що ухилення від сплати податків є свідомим порушенням податкових зобов'язань, яке негативно впливає на фінансову стабільність держави. Визначено, що проведення експертиз податкових правопорушень базується на комплексному застосуванні фактографічного забезпечення (облікові документи, звітність, результати перевірок) та нормативно-правових актів (Конституція України, кодекси, закони). Доведено, що ефективність розслідування податкових злочинів зумовлюється точним застосуванням чинного законодавства та належним інформаційним забезпеченням експертних досліджень. Обґрунтовано, що зниження рівня податкової злочинності можливе завдяки формуванню високого рівня правосвідомості, моральності та культури дотримання закону в суспільстві.

Ключові слова: бухгалтерський облік; судова економічна експертиза; право; судовий експерт; податки; первинні документи; звітні документи; висновок експертного дослідження.

Information and Legal Support for the Examination of Transactions Related to Tax Evasion

Odarka Chabaniuk, Natalia Loboda

It is established that tax evasion is a deliberate violation of tax obligations, which negatively affects the financial stability of the state. It is determined that the conduct of tax offense examinations is based on the comprehensive use of factual support (accounting documents, reporting, inspection results) and regulatory legal acts (the Constitution of Ukraine, codes, laws). It is proven that the effectiveness of tax crime investigations is determined by the precise application of current legislation and proper information support for expert research. It is substantiated that the reduction of tax crime is possible due to the formation of a high level of legal awareness, morality and a culture of law enforcement in society.

Keywords: accounting; forensic economic expertise; law; forensic expert; taxes; primary documents; reporting documents; expert research conclusion.

Українська податкова система перебуває в процесі реформування у складних соціально-економічних умовах, що супроводжуються кризовими явищами. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема ухилення від сплати податкових та неподаткових платежів, яка в сучасних реаліях набула масового поширення поміж суб'єктів господарювання. Отримані внаслідок цього кошти використовують для забезпечення діяльності підприємств і неформального розв'язання виробничих та соціальних проблем у контексті недостатнього розвитку демократичних інститутів і поширення корупційних практик. Такі дії зумовлюють формування негативних тенденцій у національній економіці та соціальній сфері, зокрема порушення принципів доброчесної конкуренції, зростання корупції, недостатнє фінансування суспільного сектору та відтік капіталу за кордон.

Ефективна податкова політика та визначення оптимальних напрямів протидії ухиленню від оподаткування потребують всебічного розуміння процесів, що відбуваються у відповідній сфері. Метою дослідження є розкриття сутності ухилення від сплати податків, з'ясування його причин та визначення інформаційного та правового забезпечення експертних досліджень операцій, пов'язаних із ухиленням від податкових і неподаткових платежів.

Об'єктом дослідження є фактографічна інформація, а також законодавчі та нормативно-правові акти, що застосовуються під час проведення експертиз операцій, пов'язаних з ухиленням від оподаткування.

Фінансова система є одним із ключових інститутів держави, який визначає ефективність функціонування економіки. Уплив на економічні процеси здійснюється через фінансову політику, інструментами якої виступають податки, інвестиції, державні видатки, субсидії, тарифи та квоти [1, с. 14—15]. Застосування зазначених інструментів забезпечує державне регулювання економіки, сприяє розвитку пріоритетних галузей, стимулює інноваційно-інвестиційну діяльність та підвищує підприємницьку активність. Оскільки реалізація податкової політики спрямована насамперед на наповнення дохідної частини державного бюджету, вона розглядається як складова бюджетної та фінансової політики держави.

Наприкінці ХХ ст. суттєво активізувалися процеси глобалізації та розширення фінансових ринків, паралельно з якими відбулося зростання масштабів тіньового сектору економіки. У цих умовах явище ухилення від сплати податків набуло глобального характеру, становлячи загрозу як для податкової бази окремих держав, так і для світової фінансової системи загалом. Нині рівень тінізації економіки України залишається високим, а застосовувані схеми ухилення від оподаткування набувають дедалі витонченіших форм. На думку фахівців Міністерства економіки України, підвищення цін на енергоносії змушує підприємства зменшувати витрати через застосування тіньових механізмів. За оцінками експертів, у «тіні» перебуває від 50 до 70 % національної економіки. Зменшенню масштабів

тінізації перешкоджають політична нестабільність та відсутність ефективних судової, податкової й пенсійної реформ.

Експертні дослідження операцій, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, проводять на підставі постанови слідчого або ухвали суду, що так само ґрунтуються на результатах перевірок, здійснених податковими органами [2, с. 163—164].

Регламентування порядку та строків сплати податків здійснюється відповідно до Податкового кодексу України.

До основних завдань, які розв'язують у межах судово-бухгалтерської експертизи правопорушень, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, належать:

- визначення фактів порушення податкового законодавства, що призвели до заниження або ухилення від сплати податків загалом, а також зокрема за видами податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету;
- проведення системного аналізу виявлених порушень, який потребує залучення фахівців галузевих управлінь податкової інспекції та юристів;
- класифікація виявлених порушень податкового законодавства з урахуванням їх впливу на об'єкти оподаткування за видами податків, зборів та обов'язкових платежів;
- класифікація загальних порушень, таких як порушення у сфері ліцензування, ведення

податкового та бухгалтерського обліку, оформлення установчих документів тощо;

- підтвердження розміру матеріального збитку на основі матеріалів документальної перевірки;
- визначення обставин, що спричинили ухилення від сплати податків;
- підтвердження обґрунтованості клопотань посадових осіб, діяльність яких піддавалася розслідуванню щодо повноти та правильності нарахування й сплати податків до бюджету;
- визначення взаємозв'язку різних порушень на окремих об'єктах оподаткування та оцінювання їхнього впливу на ведення обліку.

Ухилення від сплати податків слід розглядати як умисну діяльність платників, спрямовану на уникнення виконання податкових зобов'язань шляхом заниження інформації про обсяги доходів або вартість майна, що підлягає оподаткуванню, або ж їх повного приховування.

Сплата податків і зборів є конституційно закріпленим обов'язком кожного громадянина. Виконання зазначеного обов'язку здійснюється відповідно до порядку та в розмірах, визначених чинним законодавством [3, с. 149—150].

У зв'язку з нестабільністю податкового законодавства під час розслідування та судового розгляду справ, пов'язаних з ухиленням від сплати податків, необхідне точне визначення нормативно-правових актів, які були чинними в конкретний період [4]. Від-

так, ефективне застосування інформаційного та нормативно-правового забезпечення експертних досліджень операцій, пов'язаних із податковими правопорушеннями, набуває особливого значення.

До найбільш поширених процедур у межах дослідження податкових правопорушень належать експертні дослідження скоригованого доходу, витрат та амортизаційних відрахувань.

Фактографічну основу експертизи операцій з ухилення від сплати податків формують первинні податкові документи, реєстри аналітичного й синтетичного обліку, фінансова та податкова звітність, документи щодо облікової політики, акти документальних ревізій і результати податкових перевірок тощо.

Нормативно-правове забезпечення експертних досліджень у сфері податкових правопорушень містить Конституцію України, Податковий та Кримінальний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони України, інструкції, а також інші нормативно-правові акти.

Отже, одним із ключових напрямів зниження рівня податкової злочинності є формування в громадян високого рівня моральності, культури та ціннісних орієнтирів, а також розвиток правосвідомості, що передбачає знання права, його розуміння та

готовність дотримуватися законодавчих вимог.

Подальші наукові дослідження будуть зосереджені на визначенні теоретико-прикладних аспектів судово-економічної експертизи під час судових проваджень у справах щодо правопорушень у розрахунках з бюджетом за податками й платежами за кожним із їхніх видів.

Перелік джерел посилання

1. Воронко Р. М., Чабанюк О. М., Чік М. Ю., Воронко О. С. Особливості судово-бухгалтерської експертизи та окремі питання її нормативно-правового регулювання. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія Економічні науки*. 2022. Вип. 67. С. 13—20. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-67-02> (дата звернення: 14.09.2025).
2. Мединська Т., Чабанюк О., Малець А. Спеціальні податкові режими в контексті реформування Податкового кодексу України. *Сталий розвиток економіки*. 2017. № 4(37). С. 162—168. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/234> (дата звернення: 14.09.2025).
3. Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Сенишин Б. Б. Податковий контроль у структурі фіскальної політики (функціональний аспект). *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 148—155. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001261167> (дата звернення: 14.09.2025).
4. Чабанюк О. М., Лобода Н. О. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях : навч. посіб. Київ, 2023. URL: https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Chabanyuk_Buh_oblik_v_sxemah_Zmist_1.pdf (дата звернення: 14.09.2025).